

Veilige Toekomst

Doen wat nodig is voor kinderen in de opvang

Werkgroep Veilige Toekomst
Stichting Kinderpostzegels Nederland
Federatie Opvang

Veilige Toekomst

Doen wat nodig is voor kinderen in de opvang

Oktober 2015

Werkgroep Veilige Toekomst
Stichting Kinderpostzegels Nederland
Federatie Opvang

Inhoud

● Voorwoord	5
● Kinderen in de opvang	7
● Kwetsbaar	9
● Trauma's	13
● Wat nodig is voor kinderen in de opvang: zes pijlers voor hulp	17
– Veiligheid	18
– Stabiliteit & Continuïteit	19
– Hechting	20
– Psycho-educatie	21
– Traumaverwerking & Herstel	23
– Toekomst	25
● Wat nodig is voor kinderen in de opvang: randvoorwaarden op zeven leefgebieden	28
– Wonen	29
– Gezin en opvoeding	30
– Sociaal netwerk	31
– Onderwijs	32
– Ontwikkeling	33
– Ontspanning	35
– Participatie	37
● De opvang kan het verschil maken	38
● Tot besluit	43
Personen die zijn geraadpleegd/geïnterviewd	44
Bronnen	46

Het zal je maar gebeuren. Je bent 4 jaar oud en je moeder vlucht plotseling met jou en je twee broertjes het huis uit omdat zij wordt mishandeld door haar nieuwe vriend. Of je bent 8 jaar oud, je ouders hebben 6 maanden de huur niet kunnen betalen en je wordt – samen met je ouders en zusje – door de politie je huis uitgezet. Het overkomt jaarlijks zo'n 7.000 á 8.000 kinderen in Nederland. Dit zijn kinderen die met één of beide ouders terechtkomen in de vrouwenopvang of maatschappelijke opvang.

De organisaties voor vrouwenopvang en maatschappelijke opvang staan vervolgens voor een belangrijke taak: het bieden van adequate en effectieve hulp aan kinderen in de opvang, gericht op het realiseren van veiligheid, herstel en toekomstperspectief.

*'Mijn droom is dat ik een dokter kan worden.
Dat ik heel veel mensen kan helpen. En dat iedereen gelukkig is.'*
(meisje in de vrouwenopvang, 9 jaar)

Kinderen in de opvang zeggen dat zij hopen op 'een normaal leven', waarin zij de kans krijgen om te doen wat andere kinderen doen: naar school gaan, gezellig thuis zijn, spelen met vriendjes én je dromen najagen. Dat gun je elk kind, en zeker kinderen die al zo veel hebben meegemaakt.

Dit boekje is gemaakt om iedereen die (mede) verantwoordelijk is voor de vrouwenopvang en maatschappelijke opvang in Nederland uit te dagen en te inspireren om:

- De opvang zodanig te organiseren en in te richten dat kinderen en jongeren zich er veilig voelen en zich op een positieve manier kunnen ontwikkelen.
- Patronen van geweld en verwaarlozing, die van generatie op generatie worden doorgegeven, te doorbreken door te starten met effectieve hulp aan de kinderen in de opvang.
- Zich te verdiepen in wat kinderen in de opvang nodig hebben om opgelopen schade en achterstanden te herstellen, en om optimale kansen te creëren voor de toekomst. Dit boekje biedt daartoe een overzicht.
- Oog te hebben voor creatieve en wellicht onorthodoxe oplossingen om in een sector waar sprake is van beperkte budgetten te blijven investeren in wat kinderen nodig hebben.
- Te luisteren naar – en te praten met kinderen en jongeren in de opvang, die zelf heel goed kunnen aangeven wat ze nodig hebben.

De opvang kan een essentiële rol vervullen bij het doorbreken van intergenerationele patronen van geweld en verwaarlozing in het leven van ouders en kinderen. Dit is van onschatbare waarde voor het leven van kinderen nú, en voor het leven van toekomstige generaties. We begrijpen dat het veel is, maar zelfs de eerste stappen kunnen al een groot verschil maken in het leven van deze kinderen. Dit boekje is dan ook op te vatten als een oproep aan het Rijk, aan gemeenten en aan opvanginstellingen zelf om te doen wat nodig is voor de meest kwetsbare en tegelijk meest kansrijke groep cliënten in de opvang: de kinderen!

Ilja van Haaren, *directeur Stichting Kinderpostzegels Nederland*
Jan Laurier, *voorzitter Federatie Opvang*

Kinderen in de opvang

Kinderen in de opvang vormen een weinig 'zichtbare' groep kinderen in Nederland. Dit komt waarschijnlijk omdat zij met hun ouders meekomen naar de opvang en omdat zij niet geregistreerd worden als een zelfstandige cliënt met een eigen toegang tot het zorg- en hulpverleningssysteem. Daarnaast mijden deze kinderen zelf ook de schijnwerpers, omdat zij zich vaak schamen voor de situatie waarin zij verkeren. Zij gaan naar school, maar vertellen hun leraren en klasgenoten niet dat zij in de opvang wonen. Hun vrienden nemen zij niet mee naar de opvang uit angst voor gezichtsverlies of omdat er weinig vertier te bieden is, ook als de veiligheid het wel toelaat.

'Vrienden komen niet hier. Ik wil niet dat zij zien waar ik woon.'

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

Enkele cijfers op een rij:

- Jaarlijks komen zo'n **4.300 kinderen** (0 t/m 17 jaar) terecht in de vrouwenopvang en zo'n **3.000** kinderen in de maatschappelijke opvang. Zij komen daar met één of beide ouders.
- Het aantal jongens en meisjes in de opvang is nagenoeg **gelijk**.
- Gezinnen met kinderen verblijven gemiddeld **2 á 3 maanden** in de crisisopvang. Daarna verblijven zij gemiddeld **1 á 1,5 jaar** in een opvanglocatie voor beschermd of begeleid wonen (tijdelijke opvang). Na deze periode komen kinderen vaak – met hun ouder – terecht in een sociale huurwoning die via de gemeente of via de woningbouwvereniging wordt aangeboden aan deze doelgroep.
- In Nederland zijn er **43 centrumgemeenten voor de maatschappelijke opvang** en **35 centrumgemeenten voor de vrouwenopvang**. Bijna alle opvangvoorzieningen zijn in deze centrumgemeenten gevestigd.
- Van alle opvanginstellingen zijn er **60 lid** van de Federatie Opvang, de landelijke brancheorganisatie voor de maatschappelijke opvang en vrouwenopvang.
- In totaal werken er zo'n **12.700 professionals** in deze sector.
- Jaarlijks gaat er in de maatschappelijke opvang en vrouwenopvang **500 miljoen euro** om, waarvan **150 miljoen euro** voor ambulante hulp. Als beschermd wonen wordt meegerekend, gaat het om **800 miljoen euro** in totaal. Onbekend is welk deel van dit bedrag specifiek besteed wordt aan de hulp voor kinderen.

Sinds de ontwikkeling van de methodiek Veerkracht in 2012 voor de vrouwenopvang en de doorontwikkeling voor de maatschappelijke opvang in 2014, werken steeds meer organisaties hiermee. Medio 2015 is dat tweederde van de instellingen voor vrouwenopvang. Veerkracht gaat over methodisch werken met kinderen die met hun ouders in de opvang terecht komen.^{29, 30, 31}

Kinderen in de vrouwenopvang en maatschappelijke opvang behoren tot de meest kwetsbare kinderen in Nederland. Zij komen uit instabiele, overbelaste, onregelde, door stress en problemen geplaagde gezinnen. Vrijwel alle kinderen hebben ingrijpende en potentieel traumatiserende gebeurtenissen meegemaakt.

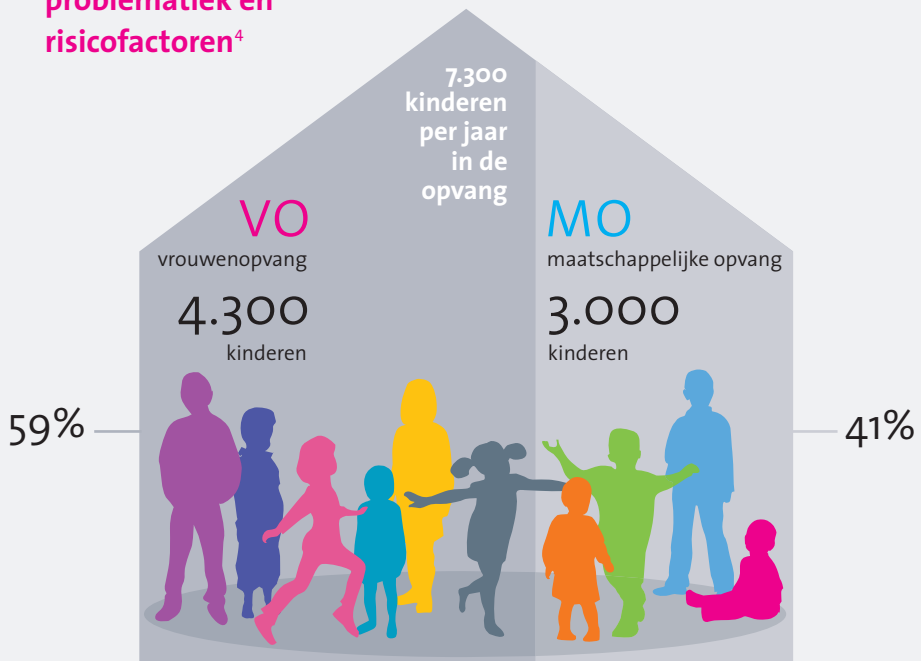
Als je kijkt naar de achtergronden van de gezinnen die er terecht komen, is er veel overlappende problematiek in de vrouwenopvang en maatschappelijke opvang.

Zoals uit de cijfers op pagina 10/11 blijkt, lopen kinderen in de opvang aanzienlijke risico's:

- Kinderen in de opvang zijn blootgesteld aan gemiddeld 11 risicofactoren voor kindermishandeling en huiselijk geweld.⁴
- Veel kinderen hebben thuis geweld meegemaakt. In gezinnen waar partnergeweld voorkomt, is de kans op kindermishandeling, verwaarlozing of seksueel misbruik 15 keer zo hoog als bij gezinnen waar geen partnergeweld plaatsvindt.²²
- Kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld worden in 40 procent van de gevallen zelf ook mishandeld, verwaarloosd of misbruikt.¹⁵
- Het getuige zijn van geweld of het zelf slachtoffer zijn van geweld heeft in dezelfde mate schadelijke gevolgen voor kinderen.⁸
- Omdat er bij kinderen in de opvang zoveel risicofactoren aanwezig zijn, hebben deze kinderen een sterk verhoogde kans om (opnieuw) slachtoffer te worden van kindermishandeling of om – later als volwassene – zelf pleger of slachtoffer te worden van huiselijk geweld.

Bovendien hebben deze kinderen al gemiddeld zeven á acht ingrijpende en potentieel traumatiserende gebeurtenissen meegemaakt als zij in de opvang terechtkomen. Dat is – zeker gezien de gemiddelde leeftijd van acht jaar van kinderen in de opvang – zeer hoog te noemen.⁴ Vooral een opeenstapeling van stressvolle levensgebeurtenissen geeft problemen voor de ontwikkeling van een kind.¹⁰

Kinderen in de opvang: problematiek en risicofactoren⁴

Problematiek van kinderen in de opvang:

- 100% van de kinderen heeft geen eigen huis meer/is dakloos
- 77% heeft ouders met financiële problemen (schulden/huisuitzettingen/armoede)
- 53% kampt met een zeer lage zelfwaardering
- 49% heeft ernstige gedragsproblemen (die professioneel ingrijpen vereisen)
- 44% heeft weinig of geen vrienden
- 44% heeft psychische problemen
- 40% lijdt aan depressiviteit
- 31% heeft last van PTSS klachten (in klinisch spectrum)
- 28% lijdt aan een angststoornis
- 25% wordt gepest of buitengesloten door leeftijdsgenoten
- 21% heeft problemen met de lichamelijke gezondheid
- 14% heeft een vorm van hyperactiviteit of aandachtsstoornis (o.a. ADHD)
- 11% lijdt aan een lichamelijke of verstandelijke beperking
- Bij 11% van de kinderen is een vorm van kindermishandeling vastgesteld

Kinderen in de opvang zijn blootgesteld aan gemiddeld 11 risicofactoren voor kindermishandeling en huiselijk geweld:

- 89% maakt relationeel geweld mee tussen de ouders
- 77% groeit op in een gezin dat financieel nauwelijks kan rondkomen
- 50% heeft (ten minste) één ouder met een ernstige psychische stoornis
- 43% heeft (ten minste) één ouder die zelf in zijn/haar jeugd slachtoffer is geweest van kindermishandeling
- 43% heeft een ouder met een negatieve houding over hulpverlening en interventies (zorgmijding)
- 33% heeft een ouder met suïcidale of moorddadige gedachten
- 32% heeft een ouder die recentelijk werkloos is geworden
- 23% heeft een ouder met verslavingsproblematiek

Onderscheid tussen vrouwenopvang (VO) en maatschappelijke opvang (MO):

- VO (71%), MO (100%): ouders met financiële problemen
- VO (95%), MO (57%): relationeel geweld tussen de (stief)ouders
- VO (45%), MO (70%): ouder met een ernstige psychische stoornis
- VO (38%), MO (72%): ouder met een persoonlijkheidsstoornis

Kinderen in de opvang hebben gemiddeld 7 ingrijpende, stressvolle en (potentieel) traumatische gebeurtenissen meegemaakt:

- 89% heeft relationeel geweld tussen zijn ouders meegemaakt
- 86% heeft een (echt)scheiding van ouders meegemaakt
- 65% maakte (minimaal één, maar vaak meerdere) verhuizing(en) mee
- 40% moest van school veranderen tijdens het schooljaar
- 37% van de kinderen maakte ernstige mishandeling van moeder mee
- 25% van de kinderen maakte mee dat de boel in huis in elkaar geslagen werd
- 25% maakte mee dat een ouder werd gearresteerd
- 21% heeft een chronische ziekte of het overlijden van een ouder meegemaakt

Onderscheid tussen vrouwenopvang (VO) en maatschappelijke opvang (MO):

- VO (95%), MO (57%): relationeel geweld tussen (stief)ouders meegemaakt
- VO (43%), MO (7%): ernstige mishandeling van moeder meegemaakt
- VO (30%), MO (0%): meegemaakt dat de boel in huis in elkaar geslagen werd
- VO (27%), MO (3%): heeft arrestatie van één van de ouders meegemaakt

Naast overeenkomsten zijn er ook verschillen in problematiek en achtergronden van gezinnen in de vrouwenopvang en in de maatschappelijke opvang

Kinderen die terechtkomen in de vrouwenopvang komen uit gezinnen waar vrijwel altijd sprake is van huiselijk geweld en mishandeling. Samen met de moeder (of soms de vader) zijn deze kinderen gevlucht uit een situatie van bedreiging en ernstig geweld. Vaak spelen echter ook andere problemen een rol in deze gezinnen, zoals financiële zorgen, alcohol- of drugsverslaving of psychische problematiek. In de vrouwenopvang leven kinderen vaak – om veiligheidsredenen – geïsoleerd van familie en vrienden uit hun vroegere leven. Soms verblijven kinderen met hun moeders (of vaders) op een geheim adres en vaak zijn instellingen voor vrouwenopvang extra beveiligd. Het betekent voor kinderen dat zij een geïsoleerd bestaan leiden op een locatie die afgeschermd is van de buitenwereld.

Kinderen in de maatschappelijke opvang komen meestal uit gezinnen waar sprake is van huurachterstanden of huisuitzettingen, schulden en werkloosheid. Ook heeft een fors deel van de ouders van deze kinderen te kampen met verslaving, relationele problemen, psychische problemen, ziekte of licht verstandelijke beperkingen. Vaak gaat het om gezinnen met weinig steun uit het eigen sociale netwerk. Ruim de helft van de kinderen in de maatschappelijke opvang heeft echter ook te maken gehad met bedreiging of geweld in de thuissituatie.

‘Je hebt hier als kind gewoon te veel aan je hoofd. Meestal zeggen ze dat kinderen niet snel weten wat er aan de hand is en dat ze het niet door hebben...

Maar ik denk wel degelijk dat kinderen iets snappen van wat iedereen hier heeft meegemaakt. En dat heb ik dus ook...

*Je krijgt meer aan je hoofd dan een kind aan zijn hoofd mag hebben.
En dat belemmert mij wel.’*

(jongen in de vrouwenopvang, 16 jaar)

Vrijwel alle kinderen in de opvang hebben te kampen met trauma's. Deskundigen spreken in dit verband over vroegkinderlijke chronische traumatisering.

Deze kinderen zijn tussen hun eerste en achtste levensjaar langdurig blootgesteld aan lichamelijke mishandeling, lichamelijke of emotionele verwaarlozing, bedreiging, het getuige zijn van partnergeweld tussen de ouders, psychisch geweld, vernedering of seksueel misbruik. Het gaat om situaties waarin het kind ernstige en chronische stress ('toxische stress') ervaart met schadelijke gevolgen voor de ontwikkeling van het kind.^{14, 25}

Gevolgen van vroegkinderlijke traumatisering:

- Een aantal gevolgen openbaart zich al in de kindertijd. Zo ervaren veel kinderen in de opvang reeds problemen en achterstanden die hun ontwikkeling belemmeren. Zoals slaapproblemen, concentratieproblemen, angsten, sociaal-emotionele problemen, psychische problemen, gedragsproblemen en PTSS-klachten (zie pagina 10: problematiek van kinderen in de opvang).
- Daarnaast kan vroegkinderlijke traumatisering diep ingrijpen in een mensenleven en gaat het vaak gepaard met ernstige lange termijn gevolgen.^{10, 14, 18} Volwassenen die als kind traumatische gebeurtenissen meemaakten, hebben substantieel vaker lichamelijke ziekten, sociale problemen en psychische stoornissen of verslavingen. Naarmate mensen in hun kindertijd meer traumatische gebeurtenissen hebben meegemaakt, neemt het aantal problemen, ziekten en stoornissen in de volwassenheid niet rechtlijnig maar exponentieel toe.^{7, 10, 16, 24, 26}
- Het doorgeven aan de volgende generatie van dezelfde problematiek – geweld, verwaarlozing en traumatisering van kinderen – behoort tot de veel voorkomende lange termijn gevolgen van trauma's die zijn opgelopen in de kindertijd.^{19, 27}

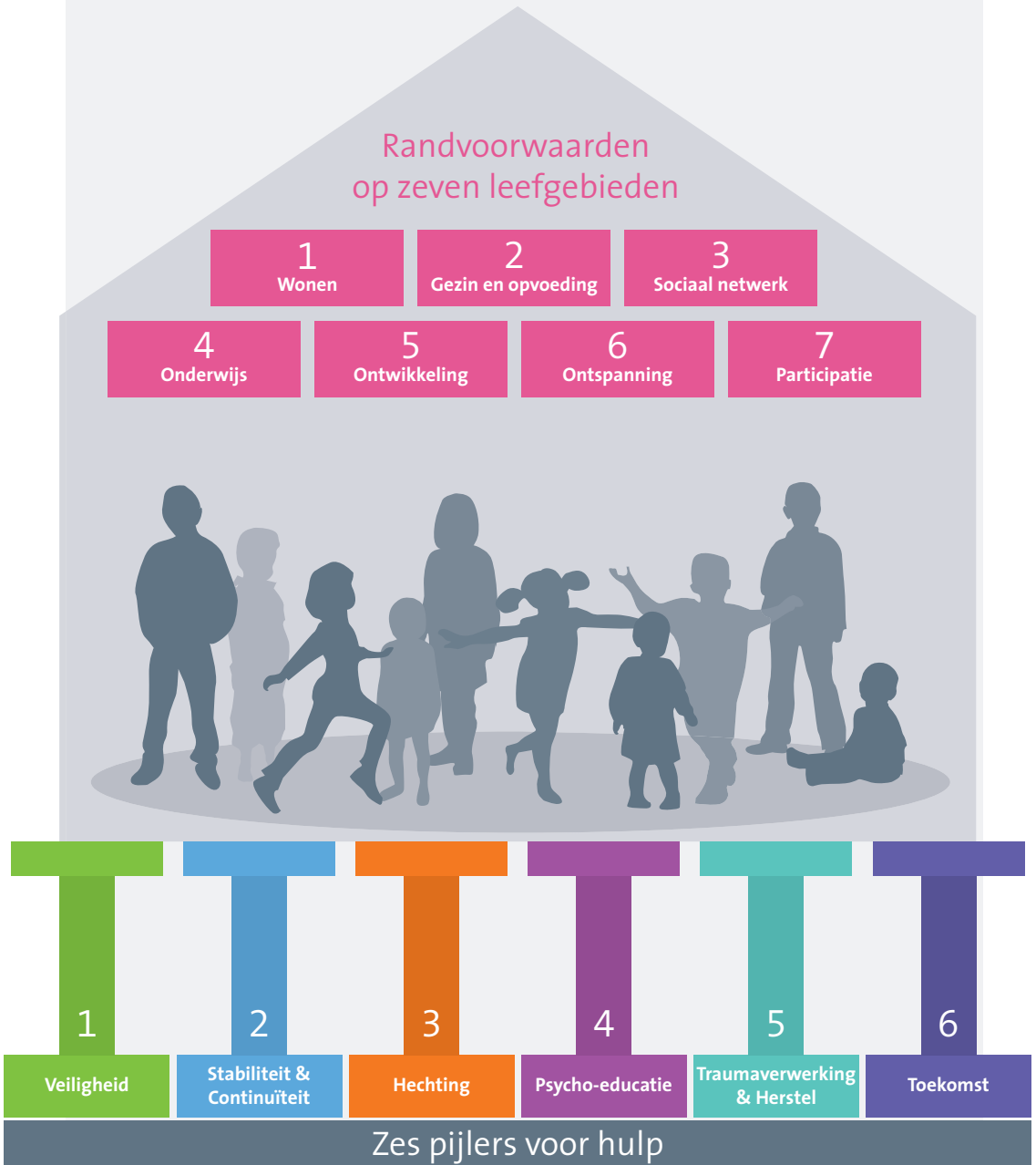
Dit beeld wordt bevestigd in de opvang: er zijn moeders wiens eigen moeders ook een periode in de vrouwenopvang hebben doorgebracht, of vaders die zelf ook als kind in de opvang verbleven. Deze intergenerationele overdracht is helaas de realiteit voor veel cliënten in de opvang: dan is het niet gelukt om de cirkel van geweld en verwaarlozing te doorbreken.

Doen wat nodig is voor kinderen in de opvang

Zes pijlers voor hulp en randvoorwaarden op zeven leefgebieden

Wat nodig is voor kinderen in de opvang: zes pijlers voor hulp

De opvang is er in essentie op gericht om duurzame verandering tot stand te brengen in het leven van een kind en zijn of haar gezin.

Het verblijf en de begeleiding in de opvang zijn gefocust op het herstel van hetgeen ouders en kinderen hebben meegemaakt en het verminderen van de gevolgen daarvan. Dit houdt in dat de opvang traumasensitief is en gericht op het terugdringen van intergenerationele overdracht van geweld en verwaarlozing.

Om kinderen effectief te kunnen helpen en om duurzame verandering tot stand te brengen is de opvang – naast systeemgerichte hulp aan ouders – idealiter gefocust op zes pijlers voor hulp aan kinderen: ^{3, 25, 26}

Zes pijlers voor hulp:

- 1 Veiligheid
- 2 Stabiliteit & Continuïteit
- 3 Hechting
- 4 Psycho-educatie
- 5 Traumaverwerking & Herstel
- 6 Toekomst

1 Veiligheid

Focus: Het kind is veilig en voelt zich veilig.

Nodig:

- > Ieder kind een eigen veiligheidsplan inclusief risicotaxatie.
- > Focus op duurzame veiligheid: het minimaliseren van risico's op herhaald slachtofferschap in de toekomst.

Waarom de focus op veiligheid essentieel is voor het kind in de opvang:

- Een kind moet zich veilig voelen om (weer) veilige relaties aan te kunnen gaan met zijn ouders en andere vertrouwensfiguren.
- Veiligheid is een basisvoorwaarde voor kinderen om open te kunnen staan voor leren en ontwikkelen. Dit geldt voor het leren op school, maar ook voor het leren omgaan met de eigen emoties.
- Een basisgevoel van veiligheid is van belang voor het kunnen toelaten van gevoelens van verdriet, boosheid of onmacht. Pas als een kind zich in de buitenwereld veilig voelt, kan hij zich richten op zijn binnenwereld.
- Veiligheid is een randvoorwaarde voor traumaverwerking. Een kind moet zich in de eerste plaats veilig en beschermd voelen om baat te kunnen hebben bij traumabehandeling.²⁵

'Ik heb wel vriendinnen op school. Maar als ik thuiskom heb ik geen contact meer met hen. Dat mag niet. Mijn moeder zegt dat het niet veilig is voor mij.'

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

'Veiligheid vind ik wel goed geregeld. In het begin mocht je hier niet weg. Omdat ze eerst gingen kijken hoe veilig het was. Er is hier gelukkig ook een binnentuin, dus daar konden we wel spelen. Later kreeg ik wel meer vrijheid.'

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

2 Stabiliteit & Continuïteit

Focus: Het dagelijks leven van het kind is zo georganiseerd dat het kind rust, regelmaat en structuur ervaart.

Nodig:

- > Een dagelijkse routine voor het kind in de opvang met gestructureerde dagindeling.
- > Een stabiele en voorspelbare leefomgeving.
- > Stabiele woonsituatie: zo min mogelijk verhuizingen en verplaatsingen.
- > Vertrouwde gezichten: zo min mogelijk wisselingen van hulpverleners.

Waarom het kind in de opvang Stabiliteit & Continuïteit nodig heeft:

- Kinderen in de opvang hebben een breuk meegemaakt met hun oude leven. Vaak hebben zij hals-over-kop hun huis, hun familie, hun school en hun vrienden achter moeten laten. Dat is op zichzelf al een ingrijpende ervaring. Belangrijk is dat het kind in de opvang niet opnieuw te maken krijgt met abrupte veranderingen, verhuizingen en verplaatsingen.
- Belangrijk is dat het kind niet steeds nieuwe problemen tegenkomt, want dan blijft het kind stress en over-alertheid ervaren.²⁶ Pas als het kind rust ervaart kan het een begin maken met het reguleren van stress en het verwerken van ingrijpende gebeurtenissen.
- Het kind in de opvang heeft baat bij stabiele contacten met de mensen om zich heen. Dit is van belang voor het zich (opnieuw) durven hechten aan vertrouwensfiguren. Het kind moet ervan op aan kunnen dat deze vertrouwensfiguren hem/haar niet in de steek laten.²⁵
- Het zijn belangrijke randvoorwaarden voor het kind om zich te kunnen ontwikkelen, leren en om open te staan voor hulp. Traumabehandeling is pas effectief en verantwoord als het kind in het dagelijks leven die benodigde rust ervaart.^{25,26}

'Ik ben de afgelopen twee jaar vier keer van school gewisseld.

En volgende maand gaan we weer verhuizen...

Maar ik denk dat we in ons volgende huis wel gaan blijven.'

(meisje in de vrouwenopvang, 9 jaar)

3 Hechting

Focus: Het kind heeft een betrouwbare en stabiele hechtingsfiguur.

- Nodig:**
- > Een goede, veilige en ondersteunende relatie met minimaal één van de ouders of – als de ouders niet beschikbaar zijn – een andere centrale hechtingsfiguur.
 - > Waar mogelijk contact met de ouder – meestal de vader – die niet in de opvang verblijft.
 - > Contact met andere belangrijke personen, bij wie het kind zich veilig voelt.

Een hechtingsfiguur is iemand die onvoorwaardelijk van het kind houdt, verantwoordelijkheid voor het kind neemt, emotioneel betrokken is bij het kind en beschikbaar is voor het kind om hem of haar te steunen en te troosten. Als de ouders niet beschikbaar zijn, kan ook een andere persoon die direct betrokken is bij het kind de centrale hechtingsfiguur zijn.

Waarom het kind in de opvang een betrouwbare en stabiele hechtingsfiguur nodig heeft:²⁵

- Essentieel voor de ontwikkeling van een gezonde hechting. Dit is cruciaal voor het basisvertrouwen in zichzelf en anderen en het kunnen aangaan van positieve relaties.
- Belangrijk voor het kind om stress te kunnen reguleren en om ideeën over zichzelf te kunnen vormen (een zelfbeeld te creëren).
- Belangrijk voor het kunnen hanteren van de eigen emoties van het kind.
- Van belang voor het kind om angst en onzekerheid te overwinnen.
- Randvoorwaarde voor traumaverwerking en traumabehandeling.

Extra complicerend is dat veel kinderen in de opvang een verstoorde hechtingsrelatie hebben met hun ouders. Een hechtingsstoornis vraagt om specifieke behandeling³⁴ (zie pijler: 'Traumaverwerking & Herstel').

Veel kinderen in de opvang verblijven daar met één van hun ouders, meestal de moeder. Voor het kind en zijn ontwikkeling is het echter belangrijk om contact te hervatten of te herstellen met de afwezige ouder. Aangezien vaak sprake is van relationele problematiek tussen de ouders is het nodig dat de opvang begeleiding en ondersteuning biedt bij contactherstel tussen de afwezige ouder (vader) en het kind. Het is ook in het belang van het kind dat er hulpverlening komt voor de ouders gericht op herstel van het (gezamenlijk) ouderschap. Kinderen hebben recht op hun beide ouders, tenzij dit de veiligheid van het kind in gevaar brengt.

‘Als ik alles tegen mijn moeder zeg wat ik voel en wat ik meegemaakt heb, dan ben ik bang dat mijn moeder weer meer zorgen krijgt. En dat wil ik niet. Dus dat vertel ik aan mijn hulpverlener. Het voelt veilig om met haar te praten, en ik vertrouw haar. Niemand gaat iets weten over wat ik zeg, dat blijft bij haar.’

(meisje in de vrouwenopvang, 16 jaar)

4 Psycho-educatie

(iemand informatie en inzicht geven over eigen problematiek of situatie)

Focus: Het kind leert om zijn of haar emoties te reguleren en het raakt gemotiveerd voor hulp en traumaverwerking.

Nodig:

- > Informatie aan het kind over wat er gebeurd is in zijn leven, over de huidige situatie van het kind en verwachtingen en mogelijkheden voor de toekomst.
- > Deelname aan groepsprogramma's psycho-educatie: gericht op emotie-regulatie en weerbaarheid; specifiek voor kinderen die geweld of verwaarlozing hebben meegemaakt.
- > Lotgenotencontact en steun bij kinderen die soortgelijke ervaringen hebben.
- > Individuele psycho-educatie aan ouders en kinderen over vroegkinderlijke traumatisering en de effecten daarvan op de ontwikkeling van een kind.

Met psycho-educatie worden alle begeleidende activiteiten bedoeld, die gericht zijn op het geven van informatie en inzicht aan kinderen in de opvang over wat geweld of andere ingrijpende gebeurtenissen met je doen. Het helpt hen om beter te leren omgaan met de gevolgen van hetgeen gebeurd is.

Ieder kind in de opvang heeft een vorm van psycho-educatie nodig, óók als er op dat moment nog geen sprake is van aanwijsbare schade bij het kind.^{13, 17} Groepsprogramma's voor kinderen in de opvang bieden psycho-educatie gericht op het leren omgaan met emoties, conflicthantering, schuld en schaamte, loyaliteit, sociale vaardigheden en weerbaarheid.²⁸

Waarom psycho-educatie nodig is voor het kind in de opvang:

- Het is essentieel om gedragsproblemen en sociaal-emotionele problemen van het kind te voorkómen.²³
- Preventie van toekomstig geweld: kinderen leren bijvoorbeeld dat het gebruik van fysiek of verbaal geweld niet de juiste manier is om conflicten op te lossen en wat alternatieven daarvoor zijn.^{23, 28}

- Kinderen voelen zich vaak onterecht schuldig en kunnen via psycho-educatie begrijpen dat geweld of andere gezinsproblematiek niet hun schuld is.¹⁷
- Inzicht in eigen problematiek en situatie is nodig voor motivatie van het kind om hulp te accepteren.²⁵
- Emotieregulatie is essentieel voor een kind om te kunnen profiteren van trauma-behandeling.²⁵

'Ik vind dat je kinderen moet begeleiden in grenzen aangeven tegenover hun vrienden en andere mensen, zodat andere mensen een beetje respect tonen en rekening met je houden. Ik denk dat begeleiding heel belangrijk is voor de kinderen hier.'

(jongen in de vrouwenopvang, 16 jaar)

5 Traumaverwerking & Herstel

Focus: Het kind krijgt hulp bij traumaverwerking en hechtingsstoornissen.

Nodig:

- > Ieder kind een eigen herstelplan en hulpverleningsplan.
- > Trauma-sensitieve opvang: medewerkers in de opvang zijn deskundig in het herkennen van vroegkinderlijke traumatisering en hechtingsproblematiek.
- > Toegang voor ieder kind in de opvang tot diagnostiek en behandeling van trauma en hechtingsproblematiek.
- > Voor baby's en peuters (0 - 5 jaar): toegang tot ouder-kind interventie gericht op een gezonde hechtingsrelatie.
- > Aanwezigheid binnen de opvang van expertise op het terrein van Infant Mental Health (baby-GGZ).

Van groot belang voor kinderen in de opvang is dat trauma's herkend en serieus genomen worden. Dit lijkt voor de hand liggend, maar blijkt in de praktijk lastig. Hetzelfde geldt voor het herkennen van hechtingsproblematiek, die vaak al bij baby's en jonge kinderen aanwezig is. Het sleutelwoord is: kennis en expertise van professionals die met gezinnen in de opvang werken. Essentieel is dat zij in staat zijn om 'met een traumabril op' te kijken naar ouders en kinderen.

Het onderkennen en herkennen van vroegkinderlijke traumatisering en hechtingsproblematiek is geen vanzelfsprekendheid, want:

- Eén van de problemen is dat de symptomen van vroegkinderlijke traumatisering overlap vertonen met andere stoornissen, zoals ADHD, opstandig-oppositionele gedragsstoornis, angststoornis en depressiviteit. Wat diagnostiek ook bemoeilijkt is dat getraumatiseerde kinderen vaak meerdere klachten en stoornissen hebben.²⁴
- Vaker nog dreigt het onderliggende trauma in het geheel niet te worden opgemerkt, omdat veel getraumatiseerde kinderen nog geen afwijkend gedrag laten zien óf omdat hun klachten en problemen niet in verband worden gebracht met de traumatische ervaringen.^{7, 24, 25}
- Hechtingsproblematiek gaat vaak samen met of is het gevolg van vroegkinderlijke chronische traumatisering. Het is complex in zijn uitingsvormen en specifieke deskundigheid is vereist om het te herkennen, vooral ook omdat hechtingsstoornissen vaak al ontstaan tijdens de baby- en peuterfase van een kind.
- Vaak wordt over het hoofd gezien dat kinderen die opgroeien in een gezin waar sprake is van chronische stress en een opeenstapeling van problemen – zoals relatieproblemen tussen de ouders, armoede, schulden of werkloosheid – ongeveer even vaak een hechtingsstoornis ontwikkelen als kinderen die slachtoffer zijn van mishandeling.⁵

Zowel vroegkinderlijke traumatisering als hechtingsproblematiek kan tegenwoordig effectief behandeld worden.^{1,9,11} Het is mogelijk om al bij zeer jonge kinderen vast te stellen welke schade en ontwikkelingsachterstand zij hebben opgelopen als gevolg van chronische stress en traumatisering. Ook zijn er steeds betere behandelmethoden beschikbaar om de opgelopen schade te kunnen herstellen of verkleinen.^{1,3,7,11,24,25}

Waarom het bieden van traumaverwerking en herstel essentieel is voor kinderen in de opvang:

- Onbehandelde trauma's uit de (vroeg) kindertijd hebben levenslang ernstige gevolgen voor de gezondheid en ontwikkeling van het kind. En wellicht ook weer voor de volgende generatie.
- Ook hechtingsstoornissen zijn zeer ondermijnend voor de ontwikkeling van een kind. Het wordt vaak overgedragen van generatie op generatie, omdat het voor een volwassene met een hechtingsstoornis heel moeilijk is een gezonde hechtingsrelatie aan te gaan met het eigen kind, waardoor dit kind op zijn beurt niet geleerd krijgt hoe het zich veilig kan hechten.²⁵
- Vroegkinderlijke trauma's en hechtingsproblematiek behandelen betekent: problematiek bij de wortel aanpakken.
- Het is de sleutel tot duurzame verandering en het doorbreken van de cyclus van geweld en verwaarlozing.

'Ik krijg geen hulp hier, mijn mama krijgt hulp. Dat zou ik wel willen. Ik zou wel eens met iemand willen praten die speciaal voor kinderen is. Want eigenlijk kun je ook je hoofd leeg praten.'

(meisje in de maatschappelijke opvang, 8 jaar)

'Nee, er heeft niemand aan mij gevraagd of ik ook wil praten over dingen. De mensen hier praten met mijn moeder.'

(meisje in de maatschappelijke opvang, 8 jaar)

6 Toekomst

Focus: **Het kind ontvangt hulp gericht op het minimaliseren van risico's op herhaling van geweld of verwaarlozing in de toekomst.**

Nodig:

- > Toekomstbestendige hulp: gericht op het terugdringen van risico's voor terugval en herhaald slachtofferschap in de toekomst.
- > Hulp gericht op het behalen van diploma's, vinden van werk of inkomen, aanpak verslavingsproblematiek ouders en behandeling psychische problematiek ouders en kinderen.
- > Versterken beschermende factoren voor het kind.
- > Vervolgzorg: plan voor doorlopende hulp na opvangperiode.

Naast traumabehandeling is er vaak nog méér nodig om ervoor te zorgen dat de diverse problemen, die er uiteindelijk toe geleid hebben dat een gezin in de opvang terecht is gekomen, worden benoemd en aangepakt. Hierbij gaat het om gerichte en soms intensieve hulp aan ouders en kinderen om ervoor te zorgen dat zij niet terugvallen in patronen en gedragingen die eerder geleid hebben tot een neerwaartse spiraal. Deze hulp is erop gericht om de belangrijkste problemen en risicofactoren – zoals chronische schulden, gebrek aan opleiding, ontbreken van inkomen, een verslavingsprobleem of een onbehandelde psychische aandoening – terug te dringen.

Het versterken van beschermende factoren is belangrijk omdat zij kunnen helpen voorkómen dat het kind (weer) slachtoffer wordt van geweld, verwaarlozing of andere situaties die de ontwikkeling van het kind in gevaar brengen.

Belangrijke beschermende factoren voor kinderen in de opvang zijn:

- het hebben van een goede, ondersteunende relatie met ouder of verzorger;
- toegang tot adequate hulpverlening;
- het kunnen aangaan van vriendschappen met leeftijdsgenoten (waaronder lotgenotencontact);
- het hebben van mogelijkheden om gevoelens te uiten of te verwerken met of zonder woorden, bijvoorbeeld via muziek, sport of dans;
- het ontwikkelen van sociale en probleemoplossende vaardigheden;
- het hebben van positieve rolmodellen;
- het ondervinden van steun uit het sociaal netwerk;
- de aanwezigheid van een positief en veilig schoolklimaat;
- en het onderdeel uitmaken van een veilige en verbonden buurt- en leefgemeenschap.

Waarom toekomstbestendige hulp essentieel is voor het kind in de opvang:

- Het verkleint de risico's op terugval in oude patronen, met mogelijk herhaald slachtofferschap en (her)traumatisering van het kind tot gevolg.
- Met het versterken van beschermende factoren worden de kansen vergroot op een positieve ontwikkeling van het kind.
- Niet alle hulp kan volledig gerealiseerd worden binnen de relatief korte opvangperiode: vervolgzorg is noodzakelijk.
- Omdat toekomstbestendige hulp gericht is op duurzame verandering en verbetering in het leven van een kind.

Belangrijk is dat er tijdens de periode dat het gezin in de opvang verblijft al een plan gemaakt wordt voor goede vervolgzorg. Na de opvang gaan gezinnen weer 'op eigen benen staan'. De ervaring leert dat hulp en begeleiding van deze gezinnen ook ná de opvangperiode cruciaal is om op lange termijn effectief te zijn. De opvang heeft hierin een belangrijke taak: ofwel door zelf ambulante vervolgzorg te bieden ofwel door te zorgen voor goede overdracht naar hulpverleners rond het gezin.

'Wat ik echt gemist heb in de opvang, is dat als je na al die gebeurtenissen hier weggaat, dat je dan met een psycholoog kunt praten. Zoiets was er niet geregeld.'

'Dat hebben mijn zus en ik niet gehad. Maar dat heb ik wel echt gemist. Want als je ook kijkt naar mijn zus, die heeft er nu nog wel echt problemen mee. Ik zie gewoon dat dat blijft terugkomen bij haar. En ik denk: als er een psycholoog zou zijn geweest, dan denk ik dat het wel beter zou zijn gegaan.'

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

‘Na de opvangperiode is goede vervolgzorg cruciaal. Deze gezinnen zou je – in veel gevallen – jarenlang begeleiding moeten bieden, op basiszaken als inkomen, gezondheid, onderwijs en opvoeding. En zorgen dat als er een dreigende crisis is ook snel gehandeld kan worden, vanuit een vriendelijke benadering.

We zijn zo geneigd om in deze gezinnen ouders almaar weg te zetten alsof ze niet zouden willen. Maar dat creëren we zelf. Je moet goede mensen inzetten op deze gezinnen en hen veel langer structureel ondersteunen. Soms hebben ze misschien even geen steun nodig, maar dan ineens weer wel. Zorg flexibel kunnen inzetten. En dat je naar alle facetten blijft kijken, van schulden tot psychische problemen en opvoeding.’

(professional in de vrouwenopvang)

Wat nodig is voor kinderen in de opvang: Randvoorwaarden op zeven leefgebieden

Belangrijk voor het kunnen realiseren van de zes pijlers van hulp is dat de opvang kindvriendelijk en ontwikkelingsgericht is. Dit betekent dat er rekening wordt gehouden met de specifieke belangen, behoeften en wensen van kinderen. Wil een kind goed kunnen opgroeien, dan is van belang dat de opvang aan een aantal voorwaarden voldoet.

Deze randvoorwaarden gelden op zeven leefgebieden:

- 1 Wonen
- 2 Gezin en opvoeding
- 3 Sociaal netwerk
- 4 Onderwijs
- 5 Ontwikkeling
- 6 Ontspanning
- 7 Participatie

1 Wonen

- Per gezin een eigen woon-unit. Ouders en kinderen hebben eigen slaapvertrekken.
- Kindvriendelijke inrichting.
- Binnen- en buitenspeelmogelijkheden en een eigen tienerruimte.
- Aanwezigheid van computers met internetverbinding/wifi in gezinsunits.

Waarom deze voorwaarden op het gebied van wonen zo belangrijk zijn voor kinderen in de opvang:

- Voor kinderen is het heel belangrijk om niet extra belast te worden met de problemen van andere cliënten in de opvang. Zij hebben belang bij voldoende privacy met het eigen gezin.
- Zoveel mogelijk een 'normaal' gezinsleven kunnen leiden is essentieel voor de hechtingsrelatie van het kind met zijn ouders en eventuele broertjes en zusjes.
- Het kind heeft een plek nodig waar hij zich veilig voelt en waar hij zich terug kan trekken.
- Ruimte om te spelen – zowel binnen als buiten – is essentieel voor het kind om zich goed te kunnen ontwikkelen. Bovendien zijn ontspanning en afleiding cruciaal voor een goed herstel.
- Voor tieners en pubers is het belangrijk om ergens een plek te hebben voor zichzelf, waar zij kunnen 'hangen' en waar zij met vrienden kunnen praten zonder volwassenen erbij.
- Omdat kinderen in de opvang zich vaak geïsoleerd voelen van leeftijdgenoten is de toegang tot internet extra belangrijk voor het onderhouden van contacten met familie en vrienden.

'Als ik alleen wil zijn, moet ik naar onze kamer; maar daar is ook mama. Ik kan alleen op het bovenbed gaan liggen. Ik lig met mama in een stapelbed en ik lig boven.'

(meisje in de maatschappelijke opvang, 8 jaar)

'Een gedeelde keuken, daar kan ik nog mee leven... maar een gedeelde woonkamer is soms echt niet leuk. Want je kunt nooit alleen met je moeder thee drinken, TV kijken 's avonds of even discussiëren ofzo.'

(jongen in de vrouwenopvang, 16 jaar)

2 Gezin en opvoeding

- Herstel natuurlijke opvoed- en gezagsrelatie ouders en kinderen.
- Contact (herstellen) tussen kind en de (eventueel) afwezige ouder.
- Screening opvoedproblemen en bieden van toegang tot opvoedingsondersteuning, met voorlichting aan ouders over gezonde keuzes voor kinderen.
- Levensstandaard voldoende toereikend. Ondersteuning gezin bij financiële situatie.

Waarom deze voorwaarden op het gebied van gezin en opvoeding zo belangrijk zijn voor kinderen in de opvang:

- In veel gezinnen is de natuurlijke opvoed- en gezagsrelatie tussen ouders en kinderen verstoord. Ouders hebben vaak zoveel eigen problemen, dat ze weinig of geen oog meer hebben voor hun kinderen, waardoor die te veel verantwoordelijkheid dragen. Soms is de gezagsverhouding zelfs omgedraaid: het kind zorgt voor de ouder in plaats van andersom. Dit is schadelijk voor de ontwikkeling van een kind. Van belang is dat in de opvang herstel plaatsvindt van de natuurlijke opvoed- en gezagsrelatie tussen ouders en kinderen. Zodat het kind weer gewoon kind kan zijn.
- Contact hebben of herstellen met de – eventueel – afwezige ouder (veelal de vader) is voor het kind in de opvang heel belangrijk: dit contact is vaak verbroken als gevolg van de problemen tussen de ouders. Het kind heeft begeleiding nodig vanuit de opvang om het contact met de afwezige ouder te herstellen.
- Veel kinderen in de opvang leven (ver) onder het bestaansminimum. Dit heeft soms nadelige effecten voor een gezonde ontwikkeling van kinderen. Gezinnen in de opvang moeten verzekerd zijn van voldoende basisinkomen en hebben ondersteuning nodig bij het op orde krijgen van de financiële situatie.

'Ik vind het fijn dat we hier onze eigen kamers hebben: een woonkamer en een slaapkamer. In de ene kamer slaapt mijn moeder met mijn broertje. In de andere kamer slaap ik met mijn zusje. Ik vind het fijn dat we als gezin bij elkaar zijn, en niet met andere mensen in een ruimte.'

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

'Ik vind het moeilijk hier. We zijn eigenlijk drie volwassenen en een kind: mijn moeder en mijn zus van 16 jaar, ikzelf ben 14 jaar en ons zusje van 6 jaar. Mijn zus en ik zijn echt al groot.

We zitten eigenlijk met vier personen in één kleine ruimte. Dat vind ik niet fijn. En er is niks om te doen. Mijn zus en ik hebben altijd ruzie...'

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

3 Sociaal netwerk

- › Ondersteunen kind bij herstellen en onderhouden contact met familie en vrienden.
- › Faciliteren veilig internetgebruik ten behoeve van de sociale contacten.
- › Trainingen sociale vaardigheden en weerbaarheid.
- › Expliciet aandacht voor pesten (slachtofferschap en daderschap).

Waarom deze voorwaarden op het gebied van sociaal netwerk zo belangrijk zijn voor kinderen in de opvang:

- › Kinderen zijn voor een gezonde ontwikkeling in grote mate afhankelijk van contacten met de mensen om hen heen. Naast de ouders en directe gezins- en familieleden zijn ook andere mensen voor het opgroeiende kind in toenemende mate van belang.
- › Kinderen in de opvang zijn voor het onderhouden van contacten met vriendjes en vriendinnetjes vaak afhankelijk van internet (e-mail en sociale media).
- › Kinderen in de opvang voelen zich relatief vaak eenzaam of geïsoleerd van hun sociale omgeving. Dit heeft onder andere te maken met veiligheidsmaatregelen in de opvang (beschermde woonomgeving met bewaking), maar ook met het feit dat kinderen zich vaak schamen voor hun situatie.
- › Meer dan 80% van de kinderen in de opvang is slachtoffer van pesten. Deze kinderen gedragen zich vaak anders dan andere kinderen, waardoor zij een groot risico lopen om buitengesloten en gepest te worden door leeftijdgenoten, op school of in de buurt. Uit recent onderzoek blijkt dat structureel en systematisch gepest worden nog schadelijker is voor kinderen dan de trauma's die ze binnen het gezin oplopen als gevolg van huiselijk geweld of emotionele verwaarlozing.³³
- › Veel kinderen in de opvang hebben baat bij trainingen op het gebied van sociale vaardigheden en sociale weerbaarheid.

'Ik had veel vriendinnen, en die laat je dan weer in de steek. Ik heb geen nummers van ze en heb geen contact meer met ze. En daar ben je wel verdrietig over. Ik weet niet meer waar ze wonen en ik ben hun namen vergeten, het is te lang geleden. Ik denk dat zij ook verhuisd zijn, want hun moeder en vader hadden ook veel ruzie.'

(meisje in de vrouwenopvang, 9 jaar)

'Nee, er komen geen vriendjes hier spelen. Je ziet hier eigenlijk nooit kinderen van buiten, die hier niet wonen.'

(meisje in de maatschappelijke opvang, 8 jaar)

‘We hadden hier geen toegang tot internet. Dat was jammer, want als ik toen contact had kunnen houden met vriendinnen, dan was ik ze misschien wel blijven zien. Maar ik was echt afgesloten van mijn vroegere leven.’

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

4 Onderwijs

- Kind in de opvang binnen 8 dagen weer naar school.
- In kaart brengen eerdere schoolloopbaan en leerlijntonwikkeling.
- Aandacht voor effect van trauma op leervermogen en leerprestaties. Begeleiding vanuit school: trauma-sensitief en passend onderwijs. Vertrouwenspersoon binnen de school.
- Huiswerkbegeleiding en beschikbaarheid van computer met internet verbinding.
- Aandacht voor preventie en aanpak van pesten van/door kinderen in de opvang

Waarom deze voorwaarden op het gebied van onderwijs zo belangrijk zijn voor kinderen in de opvang:

- Passend onderwijs is een basisrecht; kinderen zijn leerplichtig. Het is essentieel dat kinderen in de opvang zo snel mogelijk weer naar school kunnen.
- Het in kaart brengen van de leerlijntonwikkeling van het kind is cruciaal om eventuele hiaten in de doorlopende leerlijn te signaleren en deze op de nieuwe school te kunnen wegwerken.
- Veel kinderen hebben te kampen met de gevolgen van traumatisering. Uit onderzoek is bekend dat vroegkinderlijk trauma een negatief effect heeft op de leerprestaties van een kind. Bovendien drukt trauma het IQ van een kind.^{6,26} Met andere woorden: getraumatiseerde kinderen functioneren vaak niet op het niveau waarop ze normaliter zouden kunnen functioneren. Dit is essentiële informatie voor de school. Daarom zijn kinderen gebaat bij goede samenwerkingsrelaties tussen de opvang en de scholen waar de kinderen geplaatst zijn. Samenwerking die erop gericht is om trauma-sensitief – dus oog hebbend voor de impact van trauma op het leervermogen en de leerprestaties van kinderen – onderwijs te bieden. Óók als het kind de opvang inmiddels heeft verlaten. Belangrijk is dat niet geaccepteerd wordt dat kinderen afglijden naar lagere onderwijsniveaus of uiteindelijk zonder diploma het onderwijs verlaten.

- Kinderen in de opvang hebben vaak moeite met huiswerk maken. Concentratieproblemen, slaapstoornissen en andere problemen van het kind zijn hier de oorzaak van. Belangrijk is dat de ouders ondersteund worden in hun rol om het kind te helpen met huiswerk. Soms is extra huiswerkbegeleiding nodig.
- Een relatief groot aantal kinderen in de opvang heeft te maken met pesten: als slachtoffer of als dader (zie ook: paragraaf 'sociaal netwerk'). Veel kinderen geven aan gepest te worden op school. Om psychische schade als gevolg van pesten te voorkómen en te beperken is van belang dat hier in de samenwerking tussen onderwijs en opvang expliciet aandacht voor is.

'Al als ik de school uitga denk ik, 'oh nee, niet weer naar die opvang' ...Als ik dan van school hierheen fiets, en zodra ik dit gebouw binnenkom... ja, dan denk ik bij mijzelf "waarom moest mij dit nou gebeuren? Waarom heb ik niet gewoon een eigen huis?" Toen ik hier kwam was mijn motivatie om huiswerk te maken, ineens gewoon weg. Mijn discipline was er niet meer. Vroeger maakte ik met plezier mijn huiswerk, maar nu is dat weg.'
(jongen in de vrouwenopvang, 16 jaar)

'Ja, als je in de opvang zit word je wel sneller gepest op school.'
(meisje in de vrouwenopvang, 16 jaar)

5 Ontwikkeling

- Omgeving die ontwikkeling ondersteunt en stimuleert. Adequaat ingerichte speelruimten, binnen en buiten.
- Toegang tot kinderopvang en naschoolse opvang.
- Bieden van jeugdledenmaatschap sport- of cultuurvereniging.
- Activiteiten bieden voor kinderen in de opvang, ook voor tieners.
- Ontmoetingsplekken realiseren voor tieners, bijvoorbeeld via lotgenoten-contact of virtueel

Waarom deze voorwaarden op het gebied van ontwikkeling zo belangrijk zijn voor kinderen in de opvang:

- Een periode van 6 maanden tot 1,5 jaar – de gemiddelde tijd dat kinderen in de opvang verblijven – is een relatief grote tijdsperiode op een kinderleven. De ontwikkeling van kinderen gaat door, óók – en misschien wel juist – tijdens de opvangperiode.
- Een ontwikkelingsgerichte omgeving vertaalt zich in de aanwezigheid van binnen- en buitenspeelruimten met voldoende uitdagend spel materiaal en in de toegang tot activiteiten met andere kinderen.

- Omdat ouders in de opvang veel eigen zorgen aan hun hoofd hebben, en soms nog onvoldoende in staat zijn om overdag of na school activiteiten met hun kinderen te ondernemen, is het voor kinderen belangrijk dat de opvang dit faciliteert.
- Van belang is dat ieder kind in de opvang lid kan worden van een sport- of cultuurvereniging in de buurt. Dit is essentieel voor het aangaan van sociale contacten ook met kinderen buiten de opvang, voor lichamelijke ontwikkeling en fysieke ontlasting van spanning en stress, voor afleiding, ontspanning en plezier met leeftijdsgenoten. Als ouders geen financiële mogelijkheden hebben voor het betalen van contributies of sportkleding, is het belangrijk dat hier standaard budget voor beschikbaar is.
- De toegang en beschikbaarheid van deeltijdkinderopvang voor kinderen van 0 – 4 jaar, bij voorkeur bij een reguliere kinderopvanginstelling in de buurt, biedt baby's en peuters in de opvang een veilige plek om te ontspannen, te ontwikkelen en samen te spelen met leeftijdsgenoten. Bovendien wordt de ouder tijdelijk ontlast en krijgt de ouder daarmee onder andere ruimte voor eigen afspraken met hulpverleners en behandelaars.
- Tieners en jongeren (12+) ervaren de opvang – vaker dan de jongere kinderen – als eenzaam, benauwend en saai. Tieners hebben over het algemeen behoefte aan contact met leeftijdsgenoten en ook met lotgenoten. Het is belangrijk om dit te faciliteren via internet of via activiteiten in de buurt en sociale ontmoetingsplekken. Sociale activiteiten met leeftijdsgenoten en persoonlijke ontwikkeling gaan bij jongeren hand-in-hand.

‘Ik zit vaak gewoon zo stil in de opvang. Soms heb ik ook geen zin om huiswerk te doen. Ik doe dan helemaal niks meer. Dan zit ik daar maar. En dan kijk ik soms naar mezelf en denk ik: waarom zit ik al twee uur alleen maar zo stil op de bank? Dat is niet fijn. Ik mis activiteiten doen, naar buiten gaan. Liefst zou ik ergens anders gaan logeren. Maar we hebben hier helemaal niemand.’

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

‘De aandacht voor tieners vind ik goed, en dat ze hier een kinderopvang hebben.’

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

6 Ontspanning

- › Rustige, vriendelijke, prikkelarme omgeving.
- › Voldoende plek om te luieren, lezen of film te kijken.
- › De aanwezigheid van natuur of een groene omgeving, bijvoorbeeld een tuin.
- › Aandacht voor achtergebleven huisdieren.

Waarom deze voorwaarden op het gebied van ontspanning zo belangrijk zijn voor kinderen in de opvang:

- › Kinderen die te kampen hebben met chronische stress en traumatisering zijn vaak extra gevoelig voor drukte, harde geluiden, schel licht, chaotische situaties en in het algemeen prikkelrijke omgevingen. Kinderen in de opvang zijn daarom extra gebaat bij een rustige, vriendelijke, voorspelbare en prikkelarme leefomgeving.
- › Kinderen in de opvang vinden vaak steun en ontspanning in het contact met de natuur en met dieren. Een omgeving met veel groen en bij voorkeur 'ongerepte' natuur heeft een positieve invloed op kinderen en draagt bij aan hun stressregulatie. Onderzoek toont aan dat kinderen die in een groene, natuurlijke omgeving wonen meer zelfvertrouwen hebben en beter bestand zijn tegen de negatieve gevolgen van stressvolle levenservaringen.³² Bovendien kan contact met de natuur ervoor zorgen dat kinderen zich beter kunnen concentreren, meer zelfbeheersing tonen en minder vaak last hebben van psychische problemen.^{2, 21}
- › Soms hebben kinderen hun huisdieren achter moeten laten, toen ze – vaak van de ene op de andere dag – hun eigen huis hebben verlaten. Niet altijd is duidelijk voor kinderen waar hun huisdieren gebleven zijn en of ze in veilige handen zijn. Kinderen maken zich daar zorgen over. Onderzoek toont aan dat 55% van de plegers van huiselijk geweld ook meerdere vormen van dierenmishandeling toepast en dat kinderen in 60% van de gevallen getuige zijn geweest van deze dierenmishandeling.¹² Voor kinderen in de opvang is het belangrijk dat er bij de intake gevraagd wordt naar de aanwezigheid van achtergebleven huisdieren. Als een huisdier van een kind niet veilig en verzorgd is achtergelaten, is het voor de rust en het herstel van het kind van belang dat vanuit de opvang actief gezocht wordt naar een veilige opvangplek voor het huisdier.

'Ik ben nu niet meer zo vaak verdrietig, maar in het begin wel. Ik was echt alles kwijt. Mama kwijt, papa kwijt, huis kwijt, dieren kwijt. Nu zie ik iedereen weer, behalve de dieren. Ik had een kat en een hond. En mijn hond mis ik wel heel erg. Want als ik verdrietig was, dan kwam hij altijd naar me toe. Mijn hond is de enige bij wie ik kan huilen.'

(meisje in de maatschappelijke opvang, 8 jaar)

'Ik vind het leuk hier dat er allemaal andere kinderen zijn, die ook hetzelfde hebben meegemaakt, en met wie je kan spelen. Zodat niet alleen alles alleen maar serieus is.'

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

'Ik mis heel erg de tijd en de rust en een plek voor jezelf. Ik heb weinig rust aan mijn hoofd. Je kunt je niet echt ergens terugtrekken. Ik ga liever gewoon naar buiten hier. Dan maak ik die twee (veiligheids)deuren open en dan ben ik weg.'

(jongen in de vrouwenopvang, 16 jaar)

7 Participatie

- Eigen intake voor ieder kind.
- Informeren en actief betrekken van kinderen bij belangrijke beslissingen.
- Stem geven aan kinderen binnen de opvangorganisatie.
- Niet óver kinderen praten, maar mét kinderen.

Waarom deze voorwaarden op het gebied van participatie zo belangrijk zijn voor kinderen in de opvang:

- Kinderen in de opvang komen uit situaties waarin hen van alles is overkomen en waarin er vaak óver hen is gepraat en besloten. Dit gebrek aan zeggenschap is van invloed op het zelfbeeld en het gevoel van basisveiligheid en controle over het eigen bestaan. Van belang is dat kinderen in de opvang actief betrokken worden bij zaken die hen mede aangaan. Dit betekent vooral dat professionals in de opvang niet alleen óver kinderen praten (bijvoorbeeld met de ouders), maar dat zij mét de kinderen praten.
- Kinderen kunnen al vanaf vierjarige leeftijd vaak heel goed aangeven wat zij belangrijk vinden en wat zij nodig hebben om zich goed te voelen. Deze informatie draagt bij aan adequate en effectieve hulp aan kinderen in de opvang.

‘De intake was wel echt met mijn moeder. Niet met ons [de kinderen]. Er werd wel eens aan ons gevraagd van ‘hé, hoe gaat het met jou?’. Maar niet echt apart met mij gepraat.’

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

‘Hier in de opvang heb je in de leeftijd van 13 tot 18 eigenlijk niks; je bent geen kind, maar ook geen volwassene. Ik zou eigenlijk voor ons andere regels willen. Tienerregels. Voor tieners is geen eigen ruimte. We moeten tegelijk met de kinderen naar bed. En kinderen mogen niet alleen in de sport- en ontspanningsruimte zijn. Maar als je kijkt.. wij zijn geen kinderen meer. We worden altijd gezien als kinderen. Maar als er een kinderactiviteit is, dan is het weer alleen tot 12 jaar. Dan zijn we opeens géén kind meer.’

(meisje in de vrouwenopvang, 16 jaar)

‘Het zou wel fijn zijn als ze hier ook meer met kinderen gingen praten, van “hé, hoe wil jij het?”’

(meisje in de vrouwenopvang, 14 jaar)

De opvang kan het verschil maken

De vrouwenopvang en maatschappelijke opvang maken een verandering door. Van organisaties die sec opvang bieden – ook wel ‘bed, bad, brood en een beetje begeleiding’ genoemd – naar organisaties die hulpverlening opstarten en aanbieden aan mensen zonder dak boven hun hoofd. Waaronder aan kinderen met hun ouders.

Kinderen zijn – méér nog dan volwassen cliënten – in hoge mate afhankelijk van de wijze waarop de opvang georganiseerd is:

- Omdat de ontwikkeling van kinderen gewoon door gaat, óók – en misschien wel juist – tijdens de periode dat zij met hun ouders binnen de opvang verblijven;
- Omdat kinderen afhankelijk zijn van hun ouders en van hulpverleners in de opvang;
- Omdat een opvangperiode van 6 maanden tot ruim 1,5 jaar op een kinderleven een enorme tijdspanne is;
- Omdat een kind specifieke zorg, hulp en aandacht nodig heeft. Minimaal de zes pijlers voor hulp, aangevuld met de randvoorwaarden op zeven leefgebieden;
- Omdat kinderen de toekomst zijn: zij brengen straks weer nieuwe generaties voort.

Taak van de opvang bij doorbreken van de intergenerationale cyclus van geweld en verwaarlozing

Getraumatiseerde ouder ervaart opvoedstress

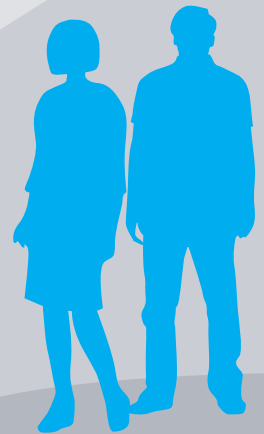
Kind wordt zelf ouder

Cyclus van geweld en verwaarlozing

Geweld, verwaarlozing van kind

Problemen, achterstanden, stoornissen bij kind

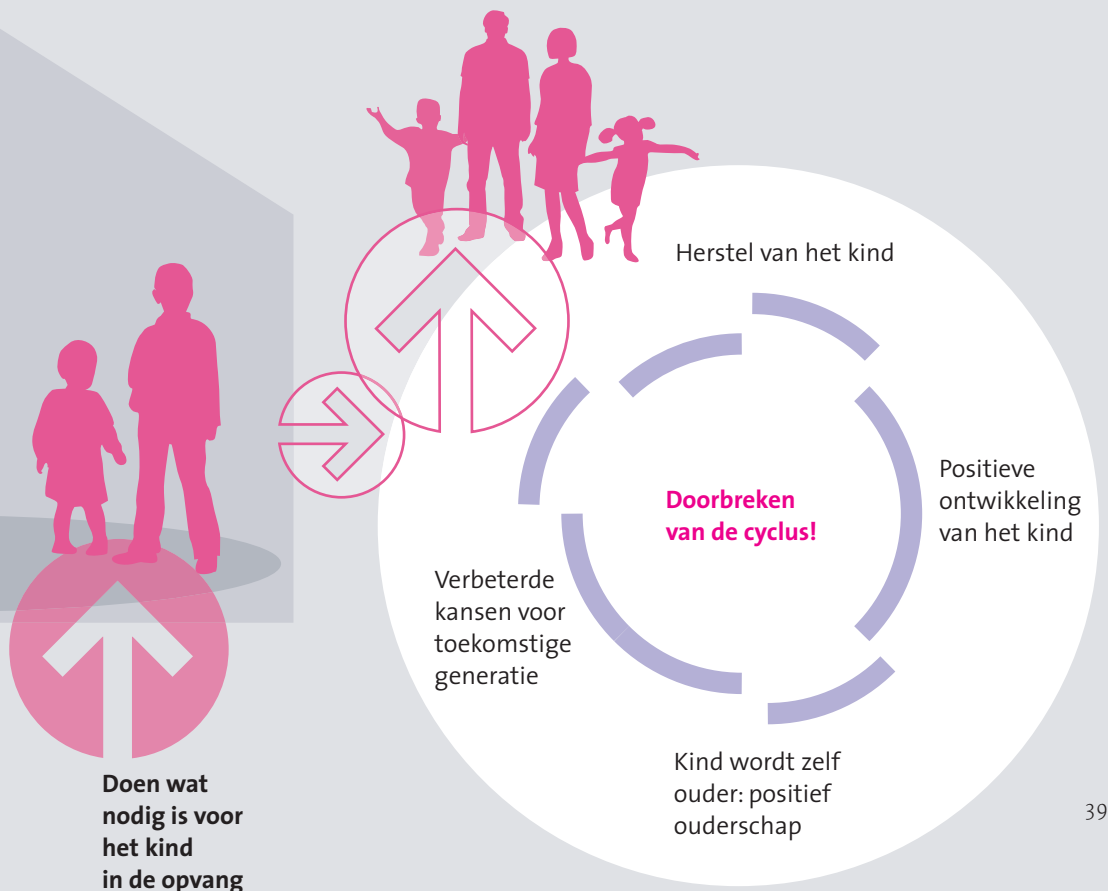
Traumatisering van kind

De opvang kan het verschil maken in het leven van een kind. Een kind komt niet zómaar in de opvang terecht. Er is dan al veel gebeurd in het leven van een kind en er is veel aan de hand in het gezin. In de opvang is het gezin op één plek, waardoor er goed zicht verkregen kan worden op wat ouders en kinderen nodig hebben. Een uniek momentum. De periode in de opvang kan daardoor een nieuw startpunt zijn, een omslagpunt.

In de opvang kan de basis worden gelegd voor duurzame verandering en verbetering van de ontwikkelingskansen van het kind. Hiermee staat de opvang tegelijk voor een enorme uitdaging en een aanzienlijke verantwoordelijkheid: zij kan een essentiële functie vervullen bij het doorbreken van de intergenerationele cyclus van geweld en verwaarlozing in het leven van ouders en kinderen.

Tot besluit

Dit boekje beschrijft wat kinderen in de opvang nodig hebben om opgelopen schade en achterstanden te herstellen, en om optimale kansen te creëren voor de toekomst. Dus wat zij nodig hebben om op de lange termijn 'de cirkel te doorbreken'.

En nu?

- Misschien lukt het niet om alle pijlers en randvoorwaarden in één keer te realiseren
- Misschien schrikken sommige lezers van dit boekje hiervoor terug
- Misschien ook niet
- Misschien zijn er lezers die bereid zijn om vóór de troepen uit te lopen
- Misschien zijn er kleinere en grotere stappen nodig
- Misschien is het een proces van vallen en opstaan
- En misschien is er veel meer mogelijk dan we op het eerste gezicht voor mogelijk houden

Misschien...

Maar wat zéker is: iedere stap – groot of klein – op weg naar het realiseren van wat nodig is voor kinderen in de opvang, kan in het leven van deze kwetsbare kinderen een groot verschil maken.

Personen die zijn geraadpleegd/geïnterviewd

Lenke Balogh – *Projectleider, Expertisecentrum Safegroup*
Sonja Brillleslijper-Kater – *Orthopedagogisch Specialist Kindermishandeling, Emma Kinderziekenhuis AMC*
Ruud van Buschbach – *Hulpverlener/Kinderwerker, Blijf Groep*
Anke van Dijke – *Directeur, Fier Fryslân*
Henriëtte Elbertsen – *Unitmanager, Stichting De Tussenvoorziening*
Dietsia Endeman – *Trainer/Coach Veerkracht, Kadera*
Meta Flikweert – *Projectleider 'Room of my own', Bureau Meta-Analyse*
Johan Gortworst – *Senior Beleidsadviseur, Federatie Opvang*
Lucie Gunging – *Kinderwerker, Blijf Groep*
Jacinta Guppertz – *Manager, Rosa Manus*
Margreet Knol – *Beleidsmedewerker strategie, innovatie en kwaliteit, Kadera aanpak huiselijk geweld*
Janske Mommers – *Adviseur werkontwikkeling, Blijf Groep*
Essa Reijmers – *Hoofd beleid, Blijf Groep*
Paul van Rooij – *Gedragswetenschapper, Kompaan en de Bocht*
Gerdie Runsink – *Onderwijzer/Leerkracht, Rosa Manus*
Hanneke Rus – *GZ psycholoog, Het Kopland*
Rianne Scherpenisse – *Staffunctionaris beleid & advies, Stichting NEOS*
Marion Suijker – *Directeur-bestuurder, Rosa Manus*
Myra Vojtechovsky – *Dramatherapeute (Tijd voor Toontje), Blijf Groep*
Guusta van der Zwaard – *Clustermanager, Stichting De Tussenvoorziening*

Daarnaast is met ouders en kinderen in de opvang gesproken.

Zeven kinderen en jongeren zijn geïnterviewd over hun ervaringen in de opvang.

Bronnen

- 1 Bartelink, C., *Wat werkt bij hechtingsproblemen?*, Nederlands Jeugdinstituut, 2013.
- 2 Berg van den A., *Factsheet Jeugd, natuur, gezondheid*. Een uitgave van IVN Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid, dec 2012.
- 3 Blaustein M. E., Kinniburgh K.M., *Het behandelen van trauma bij kinderen en jongeren; Hoe veerkracht door hechting, zelfregulatie en competenties versterkt kan worden*, SWP, 2015.
- 4 Brillleslijper-Kater, S., Beijersbergen M., Asmoredjo, C., Jansen, W., *Meer dan Bed, bad, broodje pindaakaas: Profiel, gezondheid, welzijn en begeleiding van kinderen in de vrouwenopvang en de maatschappelijke opvang*, Amsterdam/Nijmegen: SWP/UMC Radboud, 2010.
- 5 Cyr C., Euser E.M., Bakermans-Kranenburg M.J., Van IJzendoorn M.H., *Attachment security and disorganization in maltreating and high-risk families: A series of meta-analyses*, in: 'Development and Psychopathology', nummer 22, p.87-108, 2010.
- 6 Delaney-Black V., Covington C., Ondersma S.J., Nordstrom-Klee B., Templin T., Ager J., Janisse J., Sokol R.J., *Violence exposure, trauma, and IQ and/or reading deficits among urban children*. *Pediatrics & Adolescent Medicine*. 2002 Mar;156(3):280-5.
- 7 Dijke van A., Bavel van J., Arum van S., Ruiters de C., Reijns M., Terpstra L., *Zero tolerance-beleid kindermishandeling lijkt logisch*, Tijdschrift Jeugdbeleid, Springer, ISSN 1873-9482, 2015.
- 8 Dijkstra S, *Kinderen (m/v) die getuigen zijn van geweld tussen hun ouders*. Een basisverkenning van kort en lange termijn effecten, 2001.
- 9 Eimers D., *Effectieve hulp voor mishandelde kinderen*, Tijdschrift Kindermishandeling (GGZ-special, Herstel na trauma), 2013. Geraadpleegd: http://www.augeomagazine.nl/nl/magazine/6066/732946/hulp_voor_misbruikte_kinderen.html
- 10 Felitti V.J., Anda R.F., *The Relationship of Adverse Childhood Experiences to Adult Health, Well-being, Social Function, and Healthcare*; Chapter 8 in Lanius R., Vermetten E., *The Hidden Epidemic: The Impact of Early Life Trauma on Health and Disease*, Cambridge University Press, 2010.
- 11 Fleuren M., Pannebakker F., *Kinderen en jongeren met traumagerelateerde klachten in Nederland*, TNO, 2015.
- 12 Garnier W., Enders-Slegers M-J., *Huiselijk geweld en dierenmishandeling in Nederland*, nov. 2012.
- 13 Gezondheidsraad, *Behandeling van de gevolgen van kindermishandeling*, Den Haag, Gezondheidsraad, 2011.
- 14 Johnson S.B., Riley A.W., Granger D.A., Riis J., *The science of early life toxic stress for pediatric practice and advocacy*, in: *Pediatrics*, Vol 131, no2, pp 319-327, feb. 2013.
- 15 Judicial Council of California, Administrative Office of the Courts & Center for Families, Children & Courts, *Parenting in the context of domestic violence*, 2003.
- 16 Karr-Morse R., Wiley M.S., *Scared sick, the role of childhood trauma in adult disease*, Basic Books, 2012.
- 17 *Kindermishandeling voorkomen: het kan!*; preventie in gemeenten, Augeo/Bernard van Leer/Kinderpostzegels, mei 2014.

- 18 Kuiper R.M., Dusseldorp E., Vogels A.G.C., *A first hypothetical estimate of the Dutch burden of disease with respect to negative experiences during childhood*. TNO, nov 2010.
- 19 Lünemann K., Pels T., *Van generatie op generatie; Een literatuurstudie naar het doorbreken van geweld en de rol van opvoeding*. Verwey-Jonker Instituut. Januari 2013.
- 20 Lünemann K., Tan S., Los V., *Resultaten na zes jaar; Evaluatie Verbeterplan vrouwenopvang 2008-2014*, Verwey-Jonker Instituut, 2014.
- 21 Mieras M., Literatuurstudie/Factsheet, *Beetje natuur, grote invloed*. Een uitgave van IVN Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid, mei 2014.
- 22 Osofsky J.D., *Prevalence of children's exposure to domestic violence and child maltreatment: Implications for prevention and intervention*, Clinical Child and Family Psychology Review, 6(3), 161-170, 2003.
- 23 Overbeek M.M., *Intervention for children exposed to interparental violence. A randomized controlled trial of effectiveness of specific factors, moderators and mediators in community-based intervention*, (proefschrift), Vrije Universiteit Amsterdam, 2014.
- 24 Perry B., *De jongen die opgroeide als hond, en andere verhalen uit het dagboek van een kinderpsychiater*, Scriptum Psychologie, 2007.
- 25 Struik A., *Slappende honden? Wakker maken!, Een stabilisatiemethode voor chronisch getraumatiseerde kinderen*, Pearson, 2010.
- 26 Struik A., *Vroegkinderlijke, chronische traumatisering bij kinderen*, GZ-Psychologie, maart 2011.
- 27 Tierolf B., Lünemann K., Steketee M., *Doorbreken geweldspatroon vraagt gespecialiseerde hulp; Onderzoek naar effectiviteit van de aanpak huiselijk geweld in de G4*, Verwey-Jonker Instituut, 2014.
- 28 Tijd voor Toontje; *Een steunend en stabiliserend programma voor kinderen en hun moeders in de opvang, die huiselijk geweld in het gezin hebben meegemaakt*, Draaiboek kindergroep, Blijf Groep, 2012.
- 29 Van Montfoort Advies, Alarcon I., van Brummen M., Jongepier N., *Kinderen in beeld in de vrouwenopvang; verslag van een evaluatieonderzoek naar Veerkracht*, 2015.
- 30 Veerkracht, *Methodisch Werken met kinderen in de vrouwenopvang*. Deel 1, 2 en 3. Versie: 2012.
- 31 Veerkracht, *Methodisch Werken met kinderen in de maatschappelijke opvang*. Deel 1, 2 en 3. Versie: 2014.
- 32 Wells N., Evans G., *Nearby Nature: a buffer of life stress among rural children*, In: Environment and behavior, vol 35, pag 311-330, 2008.
- 33 Wolke D., et.al., *Adult mental health consequences of peer bullying and maltreatment in childhood: two cohorts in two countries*, The Lancet Psychiatry, april 2015. (Ned: Pesten 'slechter voor de geestelijke gezondheid' dan kindermishandeling, www.ggznieuws.nl, 30 april 2015)
- 34 IJzendoorn M.van, Bakermans-Kranenburg M., *Gehechtheid en trauma: diagnostiek en behandeling voor de professional*, Hogrefe, Amsterdam, 2010.
- 35 Factsheet *Federatie Opvang*, Federatie Opvang.
- 36 Factsheet *De vrouwenopvang*, Federatie Opvang.
- 37 Factsheet *Profiel en zorgbehoefte gebruikers maatschappelijke opvang en vrouwenopvang*, Federatie Opvang.
- 38 Factsheet *De aanpak van huiselijk geweld*, Federatie Opvang.

Colofon

Deze publicatie is vervaardigd in opdracht van Stichting Kinderpostzegels Nederland en Federatie Opvang.

Auteur: Marjon Donkers (zelfstandig adviseur kinderrechten & jeugdbeleid)

Redacteurs: Johan Gortworst (Federatie Opvang), Karin Matthijssse

(Stichting Kinderpostzegels)

In samenwerking met de volgende deskundigen: Danny de Bakker, Henriëtte Elbertsen, Margreet Knol, Janske Mommers, Essa Reijmers, Paul van Rooij, Rianne Scherpenisse, Gusta van der Zwaard.

Fotografie: Daniël Maissan (www.danielmaissan.nl)

Vormgeving: Studio Tint, Den Haag

Druk: Drukkerij van Deventer, 's-Gravenzande

Oplage: 600 exemplaren

Contact & Download: www.veiligetoeekomst.nl

Contactpersoon Federatie Opvang: Johan Gortworst, j.gortworst@opvang.nl

Contactpersoon Kinderpostzegels: Karin Matthijssse, k.matthijssse@kinderpostzegels.nl

Wat nodig is voor kinderen in de opvang:

– zes pijlers voor hulp

De vrouwenopvang en de maatschappelijke opvang zijn er in essentie op gericht om duurzame verandering tot stand te brengen in het leven van een kind en zijn of haar gezin. Het verblijf en de begeleiding in de opvang zijn gefocust op het herstel van hetgeen ouders en kinderen hebben meegemaakt en het verminderen van de gevolgen daarvan. Dit houdt in dat de opvang traumasensitief is en gericht op het terugdringen van intergenerationele overdracht van geweld en verwaarlozing.

Om kinderen effectief te kunnen helpen en om duurzame verandering tot stand te brengen is de opvang – naast systeemgerichte hulp aan ouders – idealiter gefocust op zes pijlers voor hulp aan kinderen.

Zes pijlers voor hulp:

- 1 Veiligheid
- 2 Stabiliteit & Continuïteit
- 3 Hechting
- 4 Psycho-educatie
- 5 Traumaverwerking & Herstel
- 6 Toekomst

– randvoorwaarden op zeven leefgebieden

Belangrijk voor het kunnen realiseren van de zes pijlers van hulp is dat de opvang kindvriendelijk en ontwikkelingsgericht is. Dit betekent dat er rekening wordt gehouden met de specifieke belangen, behoeften en wensen van kinderen. Wil een kind goed kunnen opgroeien, dan is van belang dat de opvang aan een aantal voorwaarden voldoet.

Deze randvoorwaarden gelden op zeven leefgebieden:

- 1 Wonen
- 2 Gezin en opvoeding
- 3 Sociaal netwerk
- 4 Onderwijs
- 5 Ontwikkeling
- 6 Ontspanning
- 7 Participatie

